

ДО ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ФРЕСКОВИХ ЕРОТИЧНИХ СЮЖЕТІВ З ЕТРУСКОВОЇ ГРОБНИЦІ БИКІВ

М. Ю. Чурбанова, Р. О. Литвиненко

Анотація. Етрусські гробниці, мабуть, є одним з найсуттєвіших джерел інформації, яку ми маємо про найбільш розвинуту цивілізацію доримської Італії. Актуальність справжнього дослідження полягає в недостатньому вивченні проблем сексуального і сімейного життя етрусків, а також у відсутності інтерпретацій, присвячених зображенням на стінах некрополів, включаючи некрополь Монтероцци. Дана стаття відображає вищезазначені проблеми з позиції архаїчної культури й культурного рівня етрусків. Доведено, що фресковий живопис дозволяє припустити можливе запозичення (в тому числі елементів громадянського права) у цивілізацій, які межують з Етрурією в VI ст. до Р.Х.

Ключові слова: античність, культура етрусків, Таркуїнія, Гробниця Биків, фрески, еротика.

Гробницю Биків (Tomba dei Tori) було відкрито 1892 року в Італії, поблизу міста Таркуїнія (некрополь Монтероцци). Таркуїнія безпосередньо пов'язана з історією етрусського народу і відіграла важливу роль в процесі державотворення. В часи античності вона була провідним центром їхньої цивілізації. «Етрусками» цей народ називали римляни, вказуючи на ареал їхнього розселення (Toscana) або більш широкий (Etruria), тоді як вони самі йменували себе “*rasenna*” (на імя їхнього лідера). Щодо їхнього походження, єдиного погляду не існує, однак ймовірніше є версія міграційного походження (Геродот пов'язує цей народ із «тірренами» — вихідцями мінойських часів, називаючи їх «пеласгами» [1, с. 1. 94]), а їхня автохтонність не фіксується археологічно (вперше думка про автохтонність висловлена істориком Діонісієм Галікарнасським у «Римських старожитностях», I ст. до Р.Х.). Втім останні генетичні дослідження підтверджують, що етруски могли бути корінним населенням. Слід враховувати й те, що за часів античності був розповсюджений міф про легендарне переселення Енея з нащадками троянців і побудову ним Риму, який мав велике значення для самих етрусків. Хронологія теж лишається спірним питанням. Найдавніша відома згадка відноситься до Гомерівських гімнів, де вони позначаються як «тірранські розбійники» [3, с. 7.7–8]. Предмети матеріальної культури дозволяють говорити про кінець VIII — початок VII ст. до Р.Х., а більш ранні знахідки пов'язують з існуванням культури Вілланова (X—XI ст. до Р.Х., протофазаю, як повідомляють написи самих етрусків). Бандітачча в Черветері, як і Монтероцци, датуються IX ст. до Р.Х., за першими похованнями. Лівій подає легенду, за якою між періодом VI і V ст. до Р.Х. теренах Таркуїнії вже виростає низка міст [4, с. 8.3]. Окремий інтерес для істориків представляє Гробниця Биків, дискусії навколо якої точаться до сьогодні.

На відміну від першої випадкової знахідки у 1828 році, коли звичайний кріпак натрапив на коштовності (золоті, передусім) давнього поховання, і, невдовзі, до Таркуїнії прибув князь Каніно (Люсен Бонапарт), тепер надбання науки має тільки малу частину тих скарбів, що вивіз Бонапарт до приватних колекцій. Протягом всього XIX століття проводилися розкопки. Так винайшли Етрурію і відкрили першу гробницю Вульчі. За легендою, Таркуїнія була первісною резиденцією Лукумо (Тарквінія Приска), юнака, що перебрався до Риму і став першим королем. Датуються гробниця 540–530 до Р.Х., і була зроблена на замовлення Арата Спуріана, як зазначає напис у середині. Імя його роду вибито на трьох епітафіях на форумі (героїчних написах), тож, ймовірніше, це була родовита знать.

Її винайдення, а точніше зображення на фресках, викликало бурхливу реакцію як науковців, так і пересічного обивателя.

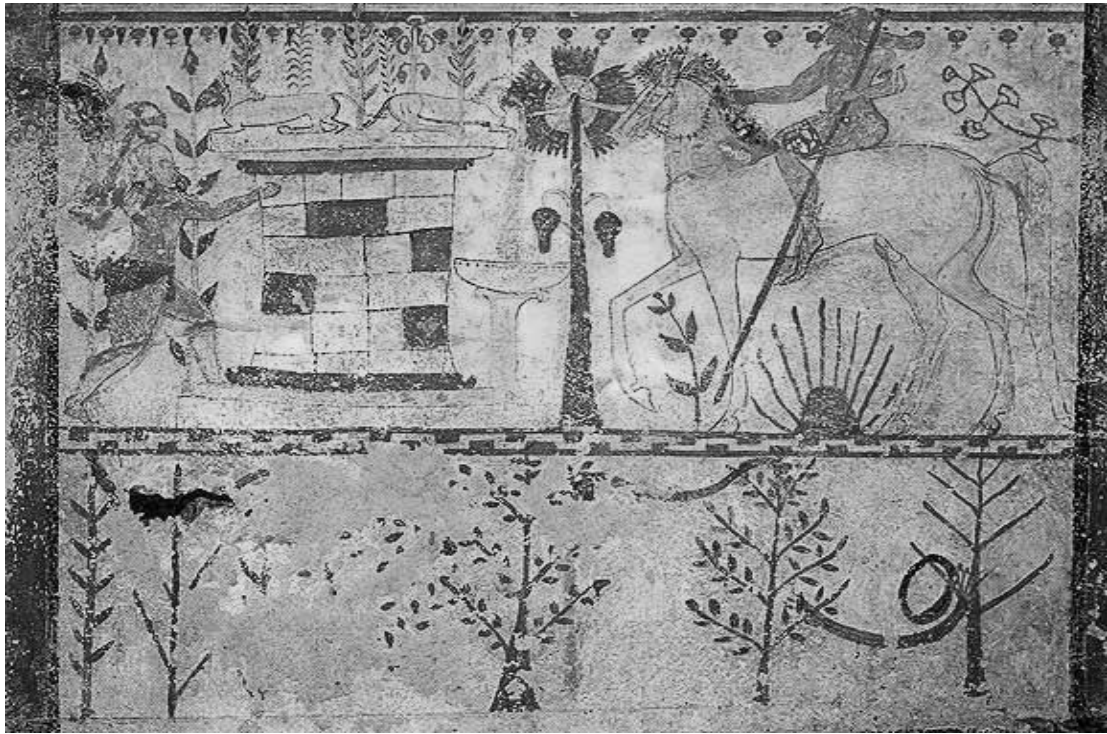

Рис. 1. Зображення в центрі арки (за: [3, с. 102])

Сама назва гробниці склалася через зображення двох биків, що знаходяться в центрі арки. Назва вже отримала чимало трактувань і навіть дійшла теоретичного обґрунтування, щоправда, універсального досі не існує. Інтерес приковує серія еротичних фресок, що охоплює, в цілому, комплекс гробниць (Щитів, Леопардів, Левів, Колісниць, Кораблю, Водолазів та інші). Треба підкреслити й те, що багато фресок втрачено на даний момент і науковці вимушені послуговуватися працями інших дослідників, які копіювали зображення (наприклад, Руспі). Присутній й вандальський елемент: деякі сцени спотворюються навмисне. Йдеться про інтерпретацію розписів Гробниці Биків.

Багато тогочасних грецьких, а згодом і римських істориків писали про цей народ. Важливими й істотними були свідчення Лівія в «Історії Риму» (10 р. від Р.Х.), він докладно повідомляє про політичний уклад, щоправда про побут він майже нічого не докладає. Куди більшу цікавість представляють свідчення Теопомпуса із Хіоса (IV ст. до Р.Х.) про положення та значення жінки, сімейне та сексуальне життя в їхньому суспільстві. Платон взагалі каже, що «етруски» дорівнювало за значенням слову «повія», і засуджує їхню розбещеність [7]. Теопомпус зазначає, що «Спільні дружини — це усталений етрусський звичай. Етрусські жінки особливо піклуються про своє тіло і часто займаються фізичними вправами, іноді разом з чоловіками, а іноді й самі. Не ганьба їх бачити голими <...> Етруски виховують усіх народжених дітей, не знаючи, хто їхні батьки. Діти живуть так, як живуть їхні батьки, часто відвідують трапези з алкоголем та мають сексуальні стосунки з усіма <...> Коли вони мають статеві стосунки <...> вони роблять наступне: після того, як вони перестають пити і збираються лягати спати, поки лампи все ще запалюються, слуги приводять куртизанок, або хлопців, або іноді навіть їхніх дружин <...> Вони люблять жінок, але особливо їм подобаються хлопці та юнаки. Юнаки в Етрурії дуже гарні, бо живуть у розкоші та тримають тіло гладким. Насправді всі варвари на Заході використовують смолу, щоб прибрати волосся з тіла» [6].

Характеризуючи цей уривок, варто згадати про те, що на межі VI–V і аж до I століть до Р.Х. етруски зазнають впливу грецької культури, часто розвиваючись паралельно, тому деякі сучасні дослідники обережно припускають, що це лише відображення грецької норми. Однак інші знахідки підтверджують те, що тодішнє суспільство мало досить вільний спосіб

життя. Наприклад, в Помпеях (з кінця VI ст. до Р.Х.) була поширена педерастія, практикувалися оргії, а гомосексуальна поведінка вважалася одним із різновидів норми; ситуація докорінно змінилася із приходом до влади римлян.

У зв'язку з порушеною темою варто звернутися до фрескових сюжетів з Гробниці Биків. Дві внутрішні камери прикрашені тваринами (бики, кози, леви). Особливу увагу привертає третя, зовнішня, камера. Вона була, скоріш за все, місцем проведення ритуального обряду. Найбільша центральна фреска зображує специфічну для етрусських некрополів сцену Троянської війни. Двох головних героїв зазвичай ідентифікують як Ахілла і Троїла. Ми бачимо Ахілла, що ховається за колодязем, і Троїла верхи на коні. Як і у багатьох етрусських гробницях, можна помітити багато рослин, що є типовим у їхньому живописі. Особливо примітна червона рослина. Деякі науковці (Олесон) стверджують, що це мало бути зображенням заходячого сонця. Олесон пише, що заходяче сонце – це символ смерті Троїла, подібно до того, як висхідне сонце символізувало б народження. Такий сенс він вбачає і в деревах, що знаходяться під сценою засідки. Їх відмінність за розмірами листя та стовбурів може означати пори року, як цикл життя та смерті. Крім того, Олесон пов'язує вказаний цикл із двома наступними еротичними сценами, де посилається на Сервія Гонората – римського граматика, відомого своїми коментарями до «Снеїди»: Ахілл переслідував Троїла через любовне почуття. За такою версією, Троїл був вбитий через нерозділені почуття або внаслідок жорстокого звалтування [8, с. 193–199].

Холлоуей, наприклад, відкидає зв'язок цих трьох сцен, наголошуючи, що одна із сцен є гетеросексуальною. Натомість він висуває теорію, що еротичні сцени (як і знайдені фалічні фігурки та зображення) мали апотропічну (оберегову) мету для захисту від «Злого Ока». А роги бика й фалос є саме такими апотропічними інструментами. Щоправда, такі елементи були поширені в прадавні часи, а високий культурний рівень етрусків на момент VI ст. до Р.Х. (з урахуванням їхньої глибокої релігійності) не дозволяє підтвердити цю думку [10].

Рис. 2. Гомосексуальне зображення праворуч від арки

Зовсім іншою є думка американської дослідниці Уайтхед. В еротичних сценах вона вбачала гумор їхніх авторів, тим самим відкидаючи загальний міфологічний підтекст, який закладають більшість істориків [9, с. 9–10].

Має свою логіку й версія про суто гомосексуальний підтекст фресок, де поза чоловіка ліворуч (гетеросексуальна сцена) є також пасивною, приймаючою стороною, а бик, вигляд якого набуває антропоморфних рис, навпаки, виражає сексуальну агресію по відношенню до гомосексуальної пари, на що вказує ерегований фалос. Також доречним буде навести й протилежну позицію, яка має локальний характер і не може бути використана для фресок інших гробниць і знахідок, маючи під собою антигомосексуальний сенс: начебто етрусками сприймається лише зв'язок різностатевий, а бик виражає готовність накинутися на чоловіків-коханців на зображенні праворуч. Дійсно, це не знаходить підтвердження в

культури етрусків інших періодів. Тож практика гомосексуальності, скоріше, не виняток, а правило в житті етрусського суспільства на всіх етапах його історії.

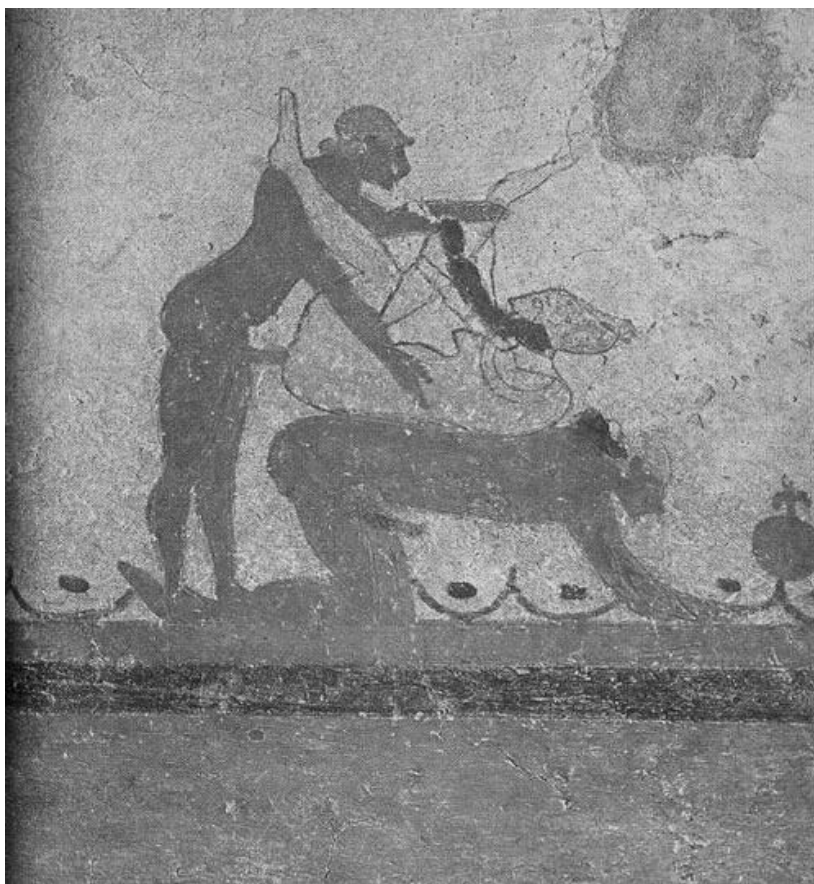

Рис. 3. Гетеросексуальне зображення ліворуч від арки

Таким чином, подальші археологічні дослідження гробниць на теренах Італії вважаємо актуальними та перспективними не лише для потрактування побуту тогочасного населення, з'ясування значення та впливу інших культур на розвиток Етрурії як одного з провідних центрів у VI–V століттях до Різдва Христового, але й для інтерпретації малодосліджених ритуально-культових і гендерних проблем.

Аннотация. Этрусские гробницы, вероятно, являются наиболее значимым источником информации, которую мы получаем о самой развитой цивилизации доримской Италии. Актуальность настоящего исследования заключается в недостаточном изучении проблем сексуальной и семейной жизни этрусков, а также в отсутствии интерпретаций, посвящённых изображениям на стенах некрополей, включая некрополь Монтероцци. Данная статья отражает вышеуказанные проблемы с позиции архаической культуры и культурного уровня этрусков. Доказано, что фресковая живопись позволяет предположить возможное заимствование (в том числе элементов гражданского права) у цивилизаций, которые граничили с Этрурией в VI ст. до Р.Х.

Ключевые слова: античность, культура этрусков, Тарквиния, Гробница Быков, фреска, эротика.

Abstract. Etruscan tombs are probably the most significant source of information that we receive about the most developed civilization of pre-Roman Italy. The relevance of this study lies in the insufficient study of the problems of the sexual and family life of the Etruscans, as well as in the absence of interpretations devoted to images on the walls of necropolises (including the Monterozzi necropolis). This article reflects the above problems from the standpoint of archaic culture and the cultural level of the Etruscans. It is proved that fresco painting suggests a possible borrowing (including elements of civil law) from civilizations that bordered Etruria in the 6th BC.

Keyword: antiquity, Etruscan culture, Tarquinia, Tomb of the Bulls, fresco, erotica.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Геродот. История (перевод Г. А. Стратановский). Ленинград : Наука, 1972. 500 с.
2. Гомер. Иллиада (перевод А. В. Вересаев). Москва : Художественная литература, 1953. 322 с.
3. Соколов Г. И. Искусство этрусков. Москва : Искусство, 1990. — 319 с.

4. Тит Ливий. История Рима от основания города. Том I (перевод В. П. Смирин). Москва : Наука, 1989. 576 с.
5. Colonna G. Enciclopedia dell'arte antica classica e orientale. In: Etrusca Arte. 1994. 574 p.
6. Shrimpton G. Theopompus the historian. 1991. P. 104–107.
7. Martínez-Pinna Nieto J. In convivio Luxuque: mujer, moralidad y sociedad en el mundo etrusco, Brocar: Cuadernos de investigación histórica. 1996. № 20. P. 31–56.
8. Oleson J. Greek Myth and Etruscan Imagery in the Tomb of the Bulls at Tarquinia. 1986. Vol. 79. P. 189–200.
9. Whitehead J. Towards a Definition of Etruscan Humor; Etruscan Studies. 1996. Vol. 3. P. 9–32.
10. Holloway R. The Bulls in the «Tomb of the Bulls» at Tarquinia. 1975. Vol. 90. P. 447–452.
11. Haynes S. Etruscan Civilization: A Cultural History. 2000. 452 с.
12. Bell S., Carpio A. A Companion to the Etruscans. *Blackwell Companions to the Ancient World*. 2016. 528 p.

УДК 342.25

КОНЦЕПЦІЇ (ТЕОРІЇ) МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЯК ОСНОВА ДЛЯ ВІДОКРЕМЛЕННЯ МОДЕЛЕЙ МУНІЦИПАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ

І. В. Шарпанівська, Л. О. Нікітенко

Анотація. У статті досліджено концепції (теорії) місцевого самоврядування. З'ясовано роль відповідної теорії місцевого самоврядування у визначенні моделі муніципального управління у різних державах. Виявлено основні характеристики теорії вільної громади, господарської, громадівської, державницької та дуалістичної теорії. Запропоновано муніципальну реформу в Україні ґрунтувати на положеннях громадівської теорії місцевого самоврядування.

Ключові слова: місцеве самоврядування, концепція (теорія) місцевого самоврядування, модель муніципального управління, територіальна громада, держава.

Вступ. Серед актуальних проблем розвитку сучасної України особливе місце займає питання місцевого самоврядування. Україна не перша і не остання держава у світі, що веде пошук форм і методів розумного з'єднання інтересів держави і територіальних громад. До сьогодні не тільки не відбулося становлення повноцінної та ефективною системи місцевого самоврядування, організаційно, функціонально та матеріально-фінансово відокремленої від системи державної влади, але й до кінця не відпрацьована концептуальна його основа, конституційна модель організації муніципальної влади. Чинна модель системно-структурної організації місцевого самоврядування запроваджувалася як перехідна, яка на теперішній час вичерпала свою роль та фактично призводить до гальмування не тільки розвитку інституту місцевого самоврядування, але й територіального розвитку країни в цілому. Від вибору належної теорії та моделі місцевого самоврядування залежить дієвість місцевого самоврядування у державі, його здатність відстоювати права громади в цілому та інтереси кожного окремого місцевого жителя.

Питанням висвітлення основних теорій та моделей організації місцевого самоврядування присвячені роботи таких вітчизняних науковців як О. В. Батанов, П. Д. Біленчук, В. В. Кравченко, П. М. Любченко та ін.. Але в умовах активного пошуку найприйнятнішої моделі муніципального управління для України, ці питання вкрай актуалізуються.

Мета дослідження – охарактеризувати концепції (теорії) місцевого самоврядування як основи для відокремлення моделей муніципального управління у контексті прийнятності для України.

Виклад основного змісту. Підґрунтям для наукових теорій місцевого самоврядування став процес генезису муніципалізму, який був запроваджений у XIII ст. магдебургським (а також любекським, кельнським, бреславським) правом [1, с. 31]. Різні теоретичні підходи